

Finansdepartementet
Internationella och ekonomiska avdelningen

Teknisk bilaga till Fördelningspolitisk redogörelse april 2024

Denna bilaga innehåller en beskrivning av de datamaterial, modeller, metoder, begrepp och definitioner som används i 2024 års fördelningspolitiska redogörelse (prop. 2023/24:100 bilaga 2).

Begrepp och definitioner

Inkomstbegrepp

Disponibel inkomst: Sammanlagd inkomst från arbete, kapital, näringsverksamhet och positiva transfereringar minus negativa transfereringar såsom skatt, betalt underhållsbidrag och återbetalning av studielån. Erhållna studielån ingår som en positiv transferering.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra disponibla inkomster mellan individer i olika typer av hushåll måste hänsyn tas till hur många personer som ska försörjas på hushållets inkomster. Förekomsten av kollektiva nyttigheter och stordriftsfördelar hos hushåll med flera medlemmar medför att inkomst per person blir missvisande. För att justera för detta används därför en s.k. ekvivalensskala, Svensk konsumtionsenhetsskala 2004:

- Första vuxen: 1,00
- Andra vuxen: 0,51
- Ytterligare vuxen: 0,60
- Första barnet 0–19 år: 0,52
- Andra och påföljande barn 0–19 år: 0,42

Från och med 2021 har ekvivalensskalan utökats med ytterligare två vikter för att ta hänsyn till att det kan finnas barn som bor växelvis i hushållet:

- Växelvis boende barn 0–19 år, första barnet: 0,38
- Växelvis boende barn 0–19 år, andra och påföljande barn: 0,285

Ekonomisk standard: Hushållets totala disponibla inkomst divideras med den totala konsumtionsvikten enligt konsumtionsenhetsskalan ovan. Genom denna justering skapas ett mått som är jämförbart mellan individer i olika typer av hushåll. Måttet syftar till att på ett så rättvisande sätt som möjligt spegla individens ekonomiska levnadsstandard.

Skillnaden mellan (ojusterad) disponibel inkomst och ekonomisk standard kan illustreras med ett enkelt räkneexempel: Ett hushåll består av ett sammanboende par där båda har en disponibel inkomst på 200 000 kronor per år. För att beräkna ekonomisk standard för de sammanboende justeras deras disponibla inkomst för antalet hushållsmedlemmar. I det här fallet:

$$400\,000 / (1,00 + 0,51) = 264\,900.$$

Ett annat hushåll består av en ensamstående person utan barn. Här finns inga stordriftsfördelar, utan konsumtionsvikten är 1,00. För att uppnå samma ekonomiska standard som de sammanboende behöver den ensamstående ha en disponibel inkomst på 264 900 kronor.

Individens ekonomiska standard: Beräkningar av ekonomisk standard baseras på hushållet, men redovisningen sker i regel på individnivå. Hushållets ekonomiska standard tilldelas då samtliga hushållsmedlemmar utom växelvis boende barn. För sådana barn beräknas den ekonomiska standarden som medelvärdet av den ekonomiska standarden i de båda hushåll barnet bor i. Om det växelvis boende barnet har egna inkomster delas dessa mellan båda hushållen.

Redovisningsgrupper

Decilgrupper: Befolkningen delas in i tio lika stora grupper sorterade efter stigande inkomst. Decilgrupp 10 avser den översta tiondelen i fördelningen och decilgrupp 1 den nedersta tiondelen.

Familjetyper: Populationen delas in efter hushållets sammansättning med avseende på antal vuxna i hushållet, förekomst av barn samt ålder.

Barn: Enligt Statistiska centralbyråns (SCB) definition är barn individer i åldern 0–19 år utan egen bostad.

Pensionärer: Med pensionärer avses i redogörelsen personer som tagit ut allmän pension (helt eller delvis) eller erhållit äldreförsörjningsstöd.

Jobbonärer: Pensionärer som kombinerar pension med arbete.

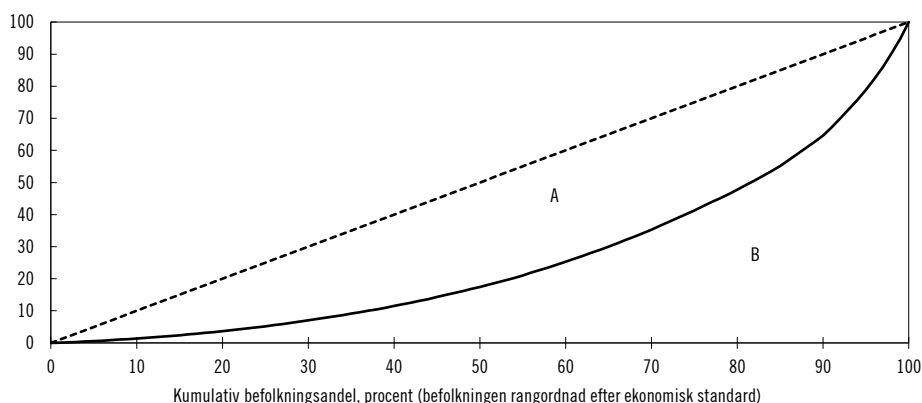
Mått och nyckeltal i fördelningsanalysen

Inkomstandelar: För att beskriva utvecklingen i olika delar av inkomstfördelningen används ofta inkomstandelar. Dessa beräknas som den andel av de totala inkomsterna som en viss grupp, t.ex. en inkomstgrupp, förfogar över.

Gini-koefficient: Gini är det vanligast förekommande inkomstspridningsmättet och kan definieras utifrån Lorenzkurvan. Om befolkningen har sorterats i stigande ordning med avseende på ekonomisk standard visar Lorenzkurvan sambandet mellan den kumulativa frekvensfördelningen och den kumulativa andelen av totala inkomster (se diagram nedan). Ju mer kurvan avviker från diagonallinjen desto ojämnare är fördelningen.

Hypotetisk Lorenzkurva

Kumulativ inkomstandel, procent

Gini-koefficienten kan uttryckas som kvoten mellan den yta som avgränsas av diagonallinjen och Lorenzkurvan (A) och den totala ytan under diagonallinjen (A+B). Om alla har exakt lika stora inkomster är Gini-koefficienten lika med noll (maximal jämlikhet). Om en individ har alla inkomster är Gini-koefficienten lika med ett (maximal ojämlikhet).

En formell definition av Gini-koefficienten är:

$$Gini = \left(\frac{1}{2n^2\bar{y}}\right) \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|,$$

där n är befolkningsstorleken, y_i är inkomsten för den i :te individen och \bar{y} är medelinkomsten i befolkningen. En konkret tolkning av Gini-koefficienten är att den speglar det genomsnittliga avståndet, i inkomst, mellan alla individer i befolkningen. Om medelinkomsten är 300 000 kronor, och om Gini-koefficienten är 0,30, kan det genomsnittliga avståndet uttryckas som $2 \cdot 0,30 \cdot 300\,000$, dvs. 180 000 kronor.

Andel med låg inkomststandard: Begreppet låg inkomststandard är definierat så att inkomsterna för det hushåll individen lever i inte bedöms räcka för att betala nödvändiga omkostnader. Denna s.k. baskonsumtion är schablonberäknad och tar bl.a. hänsyn till hushållets sammansättning, eftersom levnadsomkostnaderna varierar beroende på familjens storlek. Personer med varaktigt låg inkomststandard avser dem som, förutom observationsåret, har haft låg inkomststandard under minst två av de tre föregående åren.

Baskonsumtionen är en konstruerad norm som inte speglar ett hushålls faktiska utgifter. Den beräknas med utgångspunkt i riksnormen för försörjningsstöd samt schablonbelopp för boende, hushållsel, barnomsorgsavgift, kostnader för lokala resor, avgift för medlemskap i fackförening- och arbetslöshetskassa samt hemförsäkring. Schablonbeloppet för boende varierar mellan olika typer av kommuner. I riksnormen för försörjningsstöd ingår kostnader för livsmedel, kläder och skor, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien, dagstidning och telefon.

Andel med låg relativ ekonomisk standard: Andelen med låg relativ ekonomisk standard avser den andel av befolkningen som har en ekonomisk standard understigande 60 procent av medianinkomsten. Personer med varaktigt låg relativ ekonomisk standard avser dem som, förutom observationsåret, har haft låg relativ ekonomisk standard under minst två av de tre föregående åren.

Andel med låg materiell standard: Alla EU:s medlemsstater mäter årligen utvecklingen av andelen personer med låg materiell standard i undersökningen SILC (Statistics on Income and Living Conditions). Svår materiell deprivation, eller mycket låg materiell standard, definieras som att individen saknar förmåga inom minst sju av tretton komponenter: att betala oväntade utgifter, att åka på en veckas semesterresa, att äta en måltid med kött, kyckling eller fisk varannan dag, att hålla hemmet tillräckligt varmt, att ha tillgång till bil, att betala skulder (lån, hyra etc.), att ersätta slitna möbler, att

ersätta slitna kläder, att äga två par skor, att träffa vänner/släkt för att fika, dricka en öl eller äta middag minst en gång i månaden, att regelbundet ägna tid åt någon fritids- eller nöjesaktivitet, att varje vecka spendera en mindre summa pengar på sig själv eller att ha tillgång till internet.

Andel självförsörjande: Självförsörjningsmättet avser att mäta hur stor andel av individerna i förvärvsaktiv ålder (20–64 år) som under ett år arbetar, alternativt erhåller annan egen inkomst, i sådan omfattning att de antas kunna försörja sig själva. Som självförsörjningsgrundande inkomst räknas individens bruttolön och inkomst av aktiv näringsverksamhet, inkomst från kapital och vissa arbetsrelaterade transfereringar. I bruttolönen ingår statliga anställningssubventioner, då dessa inte särredovisas i statistiken. Som självförsörjande inkomst räknas även inkomstrelaterad pension. Bland de arbetsrelaterade transfereringar som räknas som självförsörjningsgrundande inkomst ingår t.ex. ersättning för sjukskrivning och inkomstbaserad föräldrapenning, förutsatt att bruttolönen eller inkomsten av aktiv näringsverksamhet under året är större än noll. I detta fall antas frånvaron från arbetsmarknaden vara av mer kortvarig karaktär, dvs. individen antas ha ett arbete att komma tillbaka till. Individer som enbart uppbär föräldrapenning eller sjukpenning under ett år antas ha en längre frånvaro från förvärvsarbete, varför föräldrapenning eller sjukpenning i dessa fall inte räknas som självförsörjningsgrundande inkomst.

Inkomstgränsen för självförsörjning har satts till tre inkomstbasbelopp. Individer med en självförsörjningsgrundande inkomst som understiger tre inkomstbasbelopp under ett år klassificeras som ej självförsörjande. Heltidsstuderande med en självförsörjningsgrundande inkomst som understiger tre inkomstbasbelopp ingår dock inte i kategorin ej självförsörjande, utan de utgör en egen kategori.

Marginaleffekt: Marginaleffekten för en individ beräknas i den fördelningspolitiska redogörelsen med hänsyn till hushållets samlade inkomster. Den anger den andel av en individs marginella inkomstökning som faller bort till följd av ökad skatt, ökade avgifter och minskade transfereringar i hushållet. Marginaleffekter beräknas med Fasit-modellen (se nedan) efter en tänkt årlig ökning av individens löneinkomst med 1 000 kronor. De skatte- avgifts- och transfereringssystem som ger upphov till marginaleffekter är inkomstskatter, bostadsbidrag, bostadstillägg till pensionärer, äldreomsorgsstöd, barn-

omsorgsavgift, hemtjänstavgift, betalt underhållsbidrag, ekonomiskt bistånd och återbetalning av studielån.

Beräkningar av marginaleffekter görs för individer i åldern 20–64 år som är anställda och har en löneinkomst. Individen ska också ha bott i Sverige hela året, inte vara ålderspensionär och inte ha en negativ disponibel inkomst.

Ersättningsgrad: Ersättningsgraden för en individ beräknas i den fördelningspolitiska redogörelsen med hänsyn till hushållets samlade inkomster och sammansättning och anger den andel av den disponibla inkomsten som hushållet får behålla när individen går från arbete till arbetslöshetsersättning eller sjukpenning:

$$ERS = \frac{\text{disponibel inkomst vid icke-arbete}}{\text{disponibel inkomst vid arbete}}$$

Ersättningsgrader beräknas med Fasit-modellen (se nedan) för personer i åldern 20–64 år. Först beräknas den disponibla inkomst som hushållet skulle ha haft om individen hade arbetat hela året. Därefter beräknas den disponibla inkomst som hushållet skulle ha haft om individen i stället hade haft arbetslöshetsersättning eller sjukpenning hela året. Den disponibla inkomsten beräknas i båda fallen med hänsyn till betalda skatter och erhållna bidrag. En lägre inkomst kan t.ex. innebära att man får rätt till bostadsbidrag. Ersättningsgrader beräknas både exklusive och inklusive kompletterande ersättningar som utgår enligt kollektivavtal eller genom medlemskap i fackförening.¹

Beräkning av ersättningsgrader görs för individer som har varit sysselsatta eller arbetsökande och som inte har invandrat eller utvandrat under analysåret. Ersättningsgrader har inte beräknats för personer med inkomst av näringsverksamhet.

¹ För sjukpenning utgår i vissa fall kompletterande ersättning i form av avtalsersättning. Vid arbetslöshet kan den kompletterande ersättningen bestå av både avtalsersättning och ersättning från inkomstförsäkring som ingår i medlemsavgiften till de flesta fackförbund.

Datamaterial

HEK – Hushållens ekonomi

Undersökningen Hushållens ekonomi (HEK) var 1975–2013 källan till Sveriges officiella inkomstfördelningsstatistik. År 2014 ersattes dock HEK med ny totalräknad inkomstfördelningsstatistik (TRIF, se nedan).

HEK var en urvalsundersökning som genomfördes varje år. Urvalet bestod av individer som var 18 år eller äldre bland samtliga hushåll och individer som var folkbokförda i landet i slutet av undersökningsåret. Både urvals-personen och tillhörande hushållsmedlemmar ingick i undersökningen. Uppgifterna samlades in från deklara-tionsuppgifter, telefonintervjuer och olika administrativa register. I den sista versionen av HEK (2013) ingick ca 39 000 individer fördelade på ca 17 000 hushåll.

Hushållsbegreppet i HEK bygger på s.k. kosthushåll. Ett kosthushåll utgörs av alla personer som bor i samma bostad och har gemensam hushållning. I kosthushållet ingår t.ex. kvarboende ungdomar. Barn som bor lika mycket hos båda föräldrarna räknas till det hushåll där de är folkbokförda och ingår således endast i den ene förälderns hushåll.

TRIF – Totalräknad inkomstfördelningsstatistik

Totalräknad registerbaserad inkomstfördelningsstatistik (TRIF) innehåller uppgifter fr.o.m. 2011. TRIF har samma syfte som HEK, nämligen att beskriva utvecklingen och fördelningen av hushållens inkomster. Framställningen av statistiken skiljer sig dock åt, vilket medför att de båda data-källorna inte är fullt jämförbara. De huvudsakliga skillnaderna, förutom undersökningarnas genomförande, är konstruktionen av hushållsbegrepp samt tillämpningen av inkomstbegreppet för disponibel inkomst.

Hushållsbegreppet i TRIF bygger på s.k. bostadshushåll. Bostadshushållet utgörs av samtliga personer som är folkbokförda på samma fastighet eller lägenhet. Till skillnad från hushållsbegreppet i HEK finns det inte några krav på gemensam hushållning inom hushållet.²

Hanteringen av inkomster som inte finns i administrativa register skiljer sig också åt mellan HEK och TRIF. Det handlar främst om överföring av

² Personer som saknar uppgift om lägenhetsidentitet i folkbokföringen undantas från kravet om folkbokföring på lägenhet. För dessa personer, ca 300 000, används familjebegreppet som approximation för bostads-hushåll i Registret över totalbefolkningen (RTB) hos SCB.

underhållsbidrag mellan separerade föräldrar. I HEK samlades data om underhållsbidrag in i intervjun. I TRIF används i stället modellsimulering av underhållsbidrag.

SCB publicerade 2016 en studie av hur de ändrade förutsättningarna för statistiken påverkar statistikens kvalitet och jämförbarhet.³ Studien baseras på analyser av tre parallella årgångar av TRIF och HEK (2011–2013). Studien visar att TRIF ger något högre skattningar av den ekonomiska standardens medelvärde och median samt en något mer sammanpressad inkomstspridning än HEK (en något lägre Gini-koefficient och en något lägre andel med inkomster under 60 procent av medianen). Enligt SCB:s studie är detta främst en följd av det ändrade hushållsbegreppet, medan förändringen av inkomstbegreppet endast har marginell betydelse.⁴

Från och med TRIF 2020 ingår pensions- och löneinkomst från Danmark, Finland, Island och Norge. I samband med publiceringen av TRIF 2020 reviderades även de tidigare årgångarna 2011–2019.

För att förbättra mätningen av ekonomisk standard för barn och föräldrar när föräldrarna inte bor tillsammans och barnen bor växelvis använder SCB sedan inkomstår 2021 en modellbaserad ansats vid skattning av ekonomisk standard för dessa grupper. Modellen har även tillämpats retroaktivt för 2011–2020, vilket innebär att statistiken har reviderats för dessa år.⁵

STAR – Statistiskt analysregister

I arbetet med den fördelningspolitiska redogörelsen används ibland Statistiskt analysregister (STAR). Det är ett obundet slumpmässigt urval från den totalräknade statistiken (TRIF), kompletterat till ett totalurval avseende personer med höga kapitalinkomster samt höga förvärvsinkomster. STAR finns tillgängligt för 2013–2022. I STAR-registret för 2022 ingår ungefär 2 miljoner individer fördelade på ca 700 000 bostadshushåll.

Den komplettering med löne- och pensionsinkomster från övriga nordiska länder som har gjorts i TRIF har inte varit möjlig att genomföra i STAR

³ Se SCB (2016), Bakgrundsfakta, Hushållens ekonomi 2016:1, Övergång från urvalsbaserad till totalräknad inkomstfördelningsstatistik.

⁴ Vid redovisning av inkomstnivå efter familjetyp tycks för flertalet familjetyper (sammanboende med barn undantaget) disponibel inkomst bli något lägre i TRIF än i HEK. För flertalet familjetyper (sammanboende med barn undantaget) redovisas också en större andel med inkomster under 60 procent av medianen i TRIF än i HEK.

⁵ Se SCB (2019), Bakgrundsfakta, Hushållens ekonomi 2019:1, Ekonomisk standard vid växelvis boende.

annat än för åren 2020–2022. Detta innebär att dessa STAR-årgångar inte är helt jämförbara med tidigare årgångar.⁶

Den revidering av den ekonomiska standarden för hushåll med växelvis boende barn som har gjorts i TRIF har inte kunnat genomföras i STAR annat än för 2021 och 2022. Detta innebär att dessa årgångar inte är helt jämförbar med tidigare STAR-årgångar.⁷

EU-SILC

EU:s statistik över inkomst- och levnadsvillkor (EU-SILC) samlar in aktuella och jämförbara tvärsnitts- och longitudinella mikrodata för flera väsentliga välfärdsdimensioner, t.ex. inkomst, social utestängning och levnadsvillkor. Uppgifter om social utestängning och uppgifter om boende samlas in på hushållsnivå, medan uppgifter om inkomster, arbetssituation, utbildningsnivå och hälsostatus erhålls på individnivå.

Beräkningsmetoder

Fasit-modellen

För att analysera fördelningseffekter av regeringens politik används i denna redogörelse mikrosimuleringsmodellen Fasit. Till grund för beräkningarna ligger STAR-data för 2022. Modellen tillåter undersökningar av hur disponibel inkomst m.m. påverkas av en ändring av reglerna för beräkning av olika skatter och transfereringar. Det är även möjligt att undersöka hur en regeländring påverkar marginaleffekter och ersättningsgrader för hushållen. Effekterna kan undersökas för olika grupper (inkomstgrupper, familjetyper etc.) eller aggregerat till samhällsnivå.

På grund av eftersläpningen i inkomststatistiken krävs en framskrivning av data för att möjliggöra analyser av senare år. Framskrivningen görs i två steg. Först kalibreras datamaterialets urvalsvikter så att kända ändringar i befolkningsstrukturen och andra antalsuppgifter⁸ återspeglas. Genom kalibreringen justeras det antal individer som representeras av en viss individ

⁶ Jämfört med den tidigare publicerade statistiken för 2011–2019 blir effekten av att inkludera de nordiska inkomsterna störst på regional nivå. Effekten på de samlade inkomstskillnaderna är dock liten. Gini-koefficienten för ekonomisk standard minskar med 0,001–0,002, medan andelen med låg ekonomisk standard (under 60 procent av medianinkomsten) minskar med 0,1–0,2 procentenheter.

⁷ Påverkan på de övergripande inkomstskillnaderna är förhållandevis liten. Som exempel kan nämnas att Gini-koefficienten respektive andelen med låg relativ ekonomisk standard för hela befolkningen minskar med 0,001 respektive 0,3 procentenheter 2021 med anledning av förändringen. Påverkan är dock större för enskilda grupper, framför allt för ensamstående yngre än 65 år utan barn samt ensamstående med barn.

⁸ Detta gäller antal dagar med arbetslöshetsersättning, föräldrapenning respektive sjukpenning, antal individer i arbetsmarknadspolitiska program, antal individer med sjuk- och aktivitetsersättning, inkomstgrundad ålderspension respektive garantipension samt antal sysselsatta i olika arbetsmarknadssektorer.

i datamaterialet utan att individens övriga variabelvärden påverkas. För att justera vissa inkomstvariabler med avseende på den kända utvecklingen tillämpas sedan proportionell skalning. Detta görs bl.a. för löner, kapitalvinster och övriga kapitalinkomster.

Beräkning av effekter av välfärdsreformer

Fasit används för att beräkna offentligt finansierade individuella välfärdstjänster och fördela dessa till individerna. Välfärdstjänsterna omfattar alla individuella tjänster inom områdena hälso- och sjukvård, kultur och fritid, utbildning samt socialt skydd.⁹

Uppgifter om kostnaderna hämtas från nationalräkenskaperna. Det som beaktas är den offentliga förvaltningens konsumtionsutgifter, exklusive ingående mervärdesskatt, och den offentliga förvaltningens bidrag till hushållens icke vinstdrivande organisationer. De avgifter som betalas av användaren, t.ex. förskoleavgifter, är borträknade från konsumtionsutgifterna, dvs. det är nettoutgiften som används.

Vid beräkning av reformeffekter på välfärdstjänsteområdet är konsumtionsmönstren i Fasit utgångspunkten. Välfärdstjänsterna är där uppdelade i ca 30 olika kategorier, t.ex. grundskola och äldreomsorg, där varje kategori har ett eget konsumtionsmönster. Varje enskild reform bedöms tillhöra någon av dessa kategorier. Värdet av tjänsten fördelas därefter i befolkningen enligt det befintliga konsumtionsmönstret för den aktuella kategorin. Reformers som är av mer generell karaktär fördelas i enlighet med det konsumtionsmönster som gäller för välfärdstjänsterna totalt.

⁹ Av SCB:s dokumentation Offentliga välfärdstjänster 2015 framgår i detalj hur beräkningarna görs. Barnomsorg redovisas som ett eget område i den här redogörelsen. Där ingår förskola, som i nationalräkenskaperna tillhör området utbildning, samt pedagogisk omsorg och fritidshem, som tillhör området socialt skydd.